YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi (YYU Journal of Education Faculty), 2018; 15(1):819-854, http://efdergi.yyu.edu.tr

http://dx.doi.org/10.23891/efdyyu.2018.88 **Derleme Makale** **ISSN: 1305-020**

Millî Eğitim Şûraları'nda Vatandaşlık, Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimine İlişkin Alınan Kararların Değerlendirilmesi*

Zihni MEREY **, **Selahattin KAYMAKCI*****

Öz: Millî Eğitim Şûraları, Türk Millî Eğitimi ile alakalı her türlü konunun yetkililer ile görüşüldüğü, tartışıldığı ve karara bağlandığı geniş çaplı toplantılardır. Birincisi 1939 yılında gerçekleştirilen Millî Eğitim Şûraları günümüzde de eğitim sistemi ve sorunlarının tartışıldığı, her kesimden insana açık olup mevcut problemlere bilimsel öneriler üretmektedir. Bu yönüyle Millî Eğitim Şuraları, eğitim politikalarına yön verici bir yapı olarak varlığını devam ettirmektedir. Bu çalışmanın amacı Millî Eğitim Şûraları'nda vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimiyle ilgili alınan kararları ele alıp değerlendirmektir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme kullanılmıştır. Bu bağlamda 1939'dan günümüze Millî Eğitim Şûraları Kararları'nı içeren dijital ve basılı kitaplar incelenmiştir. Sonuç olarak 1981 yılında düzenlenen X. ve 1993 yılında düzenlenen XIV. şûralar dışında, 2014'e kadar olan tüm Millî Eğitim Şûralarında vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimi kapsamında değerlendirilen konulara yer verilmiştir. Bununla birlikte vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimine ilişkin şûralarda konuşulan konuların sonuç raporlarına yansıma durumuna bakıldığında göze çarpan birtakım farklılıklar irdelenmiştir. Ayrıca kararlarda doğrudan veya dolaylı olarak vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimine yer verildiği anlaşılmaktadır. Doğrudan kararların II., IV., IX., XII., XVII. ve XVIII. şûralarda alındığı görülürken, dolaylı kararların ise III., V., VI., VII., XI., XIII., XV., XVI. şûralarda alındığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vatandaşlık, demokrasi, insan hakları, eğitim, şura.

*Bu araştırmanın bir kısmı Gazi Üniversitesi'nce 2014 yılında düzenlenen III. Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu'nda aynı adla sunulmuştur.

**Doç. Dr., Yüzüncüyıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, e-mail: zihnimerey@hotmail.com, ORCİD: 000-0002-1510-561X

***Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, e-mail: kaymakci37@yahoo.com

Gönderim: *11.03.2018* ***Kabul:****07.05.2018* ***Yayın:****10.09.2018*

YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi (YYU Journal of Education Faculty), 2018; 15(1):819-854, http://efdergi.yyu.edu.tr

http://dx.doi.org/10.23891/efdyyu.2018.88 **Derleme Makale** **ISSN: 1305-020**

An Evaluation of the Decisions Taken About Citizenship, Democracy and Human Rights Education in the National Education Councils

Abstract: The National Education Councils are wide-ranging meetings in which all kinds of issues related to Turkish National Education are discussed, negotiated and determined by the authorities. The National Education Councils, first organized in 1939, are open to people from all walks of life and discusses the Turkish education system problems and produces scientific recommendations to current issues. From this aspect, The National Education Council exists as an advisory body which directs the education policies. The current research aims to investigate the decisions taken about citizenship, democracy, and human rights by the National Education Councils. Document analysis method -one of the qualitative research methods- was used in the study. Within this context, digital and printed books including the National Education Council decisions since 1939 have been reviewed. As a result, apart from 14th council organized in 1981 and 10th council organized in 1993, all the National Education Councils included subjects related to citizenship, democracy and human rights education. However, when examining the reflection of citizenship, democracy and human rights education issues negotiated in the councils to the final reports, some differences are striking. Besides, it is also understood that, directly or indirectly, the decisions include citizenship, democracy and human rights education. While the direct decisions seem to be taken in 2nd, 4th, 9th, 12th, 17th and 18th councils, it was found that indirect decisions were taken in 3rd, 5th, 6th, 7th, 11th, 13th, 15th and 16th councils.

Key Words: Citizenship, democracy, human rights, education, council.

Giriş

Millî Eğitim (Maarif) Şûraları, Türk Millî Eğitimi ile alakalı her türlü konunun, yetkililer ile görüşüldüğü, tartışıldığı ve karara bağlandığı geniş çaplı toplantılardır (Çeçen ve Çiftçi, 2008). Şûralar, hazırlanacak ve uygulanacak programların ön hazırlığı niteliğindedir.

YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi (YYU Journal of Education Faculty), 2018; 15(1):819-854, http://efdergi.yyu.edu.tr
http://dx.doi.org/10.23891/efdyyu.2018.88 **Derleme Makale** **ISSN: 1305-020**

Şûralar, Türk Eğitim Tarihi içerisinde önemli bir yere sahiptir. Şûralar için illerde ve bölgelerde yapılan hazırlık çalışmaları, önceden belirlenen çeşitli gündemleri görüşmek üzere oluşturulan komisyonlarca yürütülür. Komisyonlar, üyelerin görüşleri ve fikir alışverişleri sonucu aldıkları kararları öneri hâline getirir. Bu öneriler, Şûra'ya sunularak değerlendirilir ve karara bağlanır. Şûralar'a, Millî Eğitimle ilgili politikaların çizilmesinde yol gösterici bir belge olma rolü verilmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk, devletin millî eğitim politikasını belirlemek amacıyla 1921 yılında Maarif Kongresi'ni toplamıştır. Bu kongreyle başlayan eğitime verilen önem 1923, 1924 ve 1925 yıllarında toplanan Heyet-i İlmiye çalışmalarıyla devam etmiştir. Takip eden süreçte ise Heyet-i İlmiyeler'in yerini Millî Eğitim Şûraları almıştır. Birincisi 1939 yılında gerçekleştirilen Millî Eğitim Şûraları günümüzde de eğitim sistemi ve sorunlarının tartışıldığı, her kesimden insana açık ve bilimsel öneriler üreten, eğitim politikalarına yön verici bir yapı olarak varlığını devam ettirmektedir. Şûralar, Millî Eğitim'in eğitim ve öğretim işlerinde Talim ve Terbiye Dairesince hazırlanacak yönetmelik, tüzük, program ve esaslara ilişkin kararlara yol gösterici mahiyetindedir.

Şûralar'ın Millî Eğitim Bakanlığı tarafından düzenli olarak yapılmasında birçok faktör rol oynamıştır. Bu faktörler, kısaca şu şekilde (Akyüz, 1997; Atatürk, 1993; Aydemir, 2000; Başgöz, 1995; Binbaşıoğlu, 1995; Ergün, 1997; Gökalp, 2005; MEB, 1991a; Öztürk, 1968):

- Devletin ve toplumun yapılandırılmasında eğitime önemli görevler yüklenmesi,
- Eğitimle ilgili politikaların üretilmesine olan ihtiyaç,.
- Üniversitelerin eğitim sistemi oluşturma sürecindeki yetersizliği,
- En kısa zamanda, en az maliyetle ve kendi öz kaynakları ile kalkınma zorunluluğu ,
- Yabancı uzman ve kurulların çalışmalarından beklenen düzeyde verim alınamaması
- Ülkenin eğitimcilerini ve eğitimle ilgili kesimlerin temsilcilerini buluşturulmasıyla oluşacak yapıdan yararlanma isteği

Millî Eğitim Şûraları, Türk eğitiminin enine boyuna tartışıldığı, eğitim sistemimize dair önemli kararların alındığı, resmî tutumun dışında değişik görüşlere de açık olan ciddi çalışmalar olarak Türk eğitimine yön vermiştir. Öte yandan Şûralarda alınan bazı kararlar uygulanırken Türk Eğitim Sistemi için hayati bazı öneriler rafa kaldırılmış ya da uygulamada gereken önem verilmemiştir. Dolayısıyla

YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi (YYU Journal of Education Faculty), 2018; 15(1):819-854, http://efdergi.yyu.edu.tr
http://dx.doi.org/10.23891/efdyyu.2018.88 **Derleme Makale** **ISSN: 1305-020**

Şûralar, Türk Eğitim Sistemi'ne yön verecek bilimsel ve toplumsal kararlar alarak Türkiye'nin eğitim politikalarının belirlendiği siyaset üstü kurumsal yapı olması gerekirken daha çok, öneriler üreten bir yapısal örgütlenme olarak eğitim yaşantımızda yerini almıştır.

Millî Eğitim Şûraları ile ilgili çeşitli çalışmalar (Alemdar, 2007; Ambarlı, 2010; Aslaner, 2008; Ata, 2008; Ayaz, 2009; Çeçen ve Çiftçi, 2008; Deniz, 2001; Efendioğlu, 2013; Er, 2006; Ersoy, 2007; Ersoy, 2007; Göktürk, 2006; Kılınç, 2007; Üçler, 2006; Tangülü, 2008; Yazıcı, 2008) yapılmıştır. Ancak ilgili literatür incelendiğinde şûralarda vatandaşlık, demokrasi ve insan haklarına yönelik çalışmalarda nitelik ve nicelik açısından çeşitli sınırlılıklar bulunduğu açıktır. Bu nedenle çalışmayla şuralarda vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimine ilişkin alınan kararlar ve yapılan tartışmalar ele alınarak alanda bulunan eksiklik giderilecek ve bundan sonra yapılacak çalışmalara esin kaynağı olunacaktır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Millî Eğitim Şûraları'nda vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimiyle ilgili alınan kararları incelemektir. Araştırmayla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Millî Eğitim Şûraları'nda vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimine ilişkin konular nasıl ele alınmıştır?
2. Millî Eğitim Şûraları'nda vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimine ilişkin yapılan çalışmaların, şûra sonuç raporlarına yansıma durumu nedir?

Yöntem

Araştırma nitel metodoloji bağlamında kurgulanmıştır. Bilindiği gibi insan ve grup davranışlarının "niçin"nini anlamaya yönelik araştırmalara nitel (qualitative) araştırma denir. Nitel araştırma "niçin? nasıl? ve ne şekilde?" sorularına yanıt arar. Nitel araştırmalarda veriler, çoğunlukla gözlem, görüşme ve doküman incelemesi yoluyla toplanır. Zaman alıcı olması dolayısıyla küçük örneklemler (small samples) üzerinde çalışılır (Ergün, 2005). Nitel araştırmalarda katılımcıların deneyimlerinden, görüşlerinden, hissettiklerinden ve bilgilerinden sık sık doğrudan alıntı yapılır ve bu bilgi görüşmelerden, gözlemlerden ve doküman incelemesinden elde edilir (Merriam, 2001). Veri, resimlerden ve sözcüklerden toplanır, sayılardan toplanmaz ve sonuçlar çalışmanın sunumunu

zenginleştirmek için verilerden alıntı yapılarak oluşturulur (Bogdan ve Biklen, 1998). Bu araştırmada, çalışılacak konuyla ilgili mevcut arşiv kayıtları ve kitaplar gibi birbirinden farklı yazılı materyalleri incelemeye fırsat vermesi (Balcı, 2005) ve araştırmanın amacına uygunluğu nedeniyle nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemeden yararlanılmıştır.

Veri Kaynağı ve Verilerin Toplanması

Araştırmada kullanılan verileri türlerine göre iki grupta toplamak mümkündür. Bu çalışmada kullanılan veriler, öznel olup yorum gerektirdiklerinden yargısal nitelikteki veriler sınıflamasına dâhil edilir (Karasar, 2006). Araştırmada basılı ve çevrimiçi olmak üzere iki farklı veri kaynağından yararlanılmıştır. Basılı kaynaklar bağlamında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 1939 yılında düzenlenen I. Millî Eğitim Şûrası ile başlayan, daha sonra 1943, 1946, 1949, 1953, 1957, 1962, 1970, 1974, 1981, 1982, 1988, 1990, 1993, 1996, 1999, 2006 ve 2010 yıllarında tekrar edilen Millî Eğitim Şûraları'nı ele alan kitaplar taranmıştır. Bu çerçevede araştırmacılar 2009 yılından itibaren belli aralıklarla Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Kütüphanesi'nde bulunan şûra kitaplarını incelemişlerdir. Çevrimiçi kaynaklar bağlamında ise Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın "http://ttkb.meb.gov.tr/www/suralar/dosya/12" adlı internet adresinde bulunan şûra sonuç raporları araştırmacılar tarafından incelenmiştir.

Basılı ve çevrimiçi kaynakların incelenmesinde araştırmacılar tarafından geliştirilen "Vatandaşlık, Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi Veri Toplam Formu" kullanılmıştır. Veri toplama formu toplam üç aşamada geliştirilmiştir: Birinci aşamada genelde Millî Eğitim Şûraları, özelde ise Sosyal Bilgiler, Tarih ve Vatandaşlık Bilgisi konularına ilişkin olarak şûralarda alınan kararları anlatan kaynaklar taranmıştır. İkinci aşamada ise araştırma soruları doğrultusunda inceleme ölçütleri belirlenmiş, bu çerçevede alan uzmanlarının görüşlerine de başvurulmuştur. Son aşamada ise şûra tarihi ve ismi, vatandaşlık, demokrasi ve insan haklarıyla ilgili içerik ile karar bölümlerinden oluşan veri toplama formu geliştirilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin çözümlenmesinde betimsel analiz kullanılmıştır. Nitel araştırma kapsamında sıklıkla kullanılan betimsel analizin temel amacı, elde edilmiş bulguları düzenlenmiş ve

yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır. Bu süreçte, önce veriler açık bir biçimde betimlenir. Daha sonra yapılan betimlemeler açıklanır, yorumlanır ve nedensellik ilişkisi irdelenerek sonuçlar ortaya konur. Araştırmada, araştırmacılara verileri temalara göre düzenleyip yorumlamaya olanak tanıması ve doğrudan alıntılara sık sık yer verme fırsatı sunması gibi özellikleri nedeniyle betimsel analizden yararlanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Araştırma verilerinin analizi iki aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada araştırmacılar formlar aracılığıyla verileri toplayıp analiz etmişlerdir. İkinci aşamada ise güvenirliği sağlama adına üçgenleme yapılmıştır. Bu bağlamda araştırmacıların yaptıkları veri analizleri öncelikle kendi içerisinde, daha sonra da veri kaynaklarından teyit edilmek suretiyle karşılaştırılmış ve birbirleriyle ortak olan analizler/ifadeler kullanılmıştır.

Bulgular

Millî Eğitim Şûraları'nda vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları ile ilgili alınan kararları ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilen bu araştırmada verilerin analiz edilmesi sonucu aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

-Konularının Ele Alınış Şekline İlişkin Bulgular:

Bu başlık altında Millî Eğitim Şûraları'nda vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları konularının ele alınış şekli açıklanmıştır. Bu amaçla yapılan betimsel analiz sonuçları aşağıda açıklanmıştır:

-I. Millî Eğitim Şûrası'nda konuların ele alınış şekline ilişkin bulgular:

I. Millî Eğitim Şûrası'nda vatandaşlık ve demokrasi bağlamında çocuk ele alınmıştır. Çocuğun yaş, zekâ ve ilgi düzeylerine dikkat çekilerek çocuğun sürekli bir gelişim seyri gösterdiği ve eğitimin önceliğinin onu gelecek yaşama (hayata) hazırlamak olması gerektiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda ilkokul ders kitapları hazırlanırken çocuğa görelilik ilkesinden hareket edilmesinin gerekliliği üzerinde durularak bunun vatandaşlık eğitiminin önemine ilişkin, Sadrettin Celal Antel tarafından şunlar söylenmiştir: *"....Bir defa ilk mektep ne yetiştiriyor? Her şeyden evvel vatandaş yetiştirir. İlkokulu bitirenlerin büyük kısmı daha yüksek bir öğretime devam edemeden hayat kavuşacaklardır. Demokrasi vatandaşların devlet idaresine doğrudan doğruya katılımı demekse bu çocukların da gelecek için iyi bir*

vatandaş olmaları lazımdır. İkinci bir bakımda bir öğrencinin gazete okuma lazımdır. Çünkü memleketinin, yurdunun şehrinin hadiseleri orada yazılıdır…."(MEB, 1991a; s.174).

-II. Millî Eğitim Şûrası'nda konuların ele alınış şekline ilişkin bulgular:

II. Millî Eğitim Şûrası'nın ana başlıklarından birisi genellikle vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimi içerisinde toplumsal yaşamı düzenleyen kurallar bölümünde yer alan ahlakla ilgili olmuştur (Doğan, 2004). Bu kapsamda şûrada ahlak eğitimi ele alınmıştır. Ahlak eğitimi çerçevesinde öncelikle ahlak ilkelerine yer verilmiş, ideal Türk çocuğunun özellikleri açıklanmış, Türk ahlakının başlıca toplumsal ve kişisel ilkelerine değinilerek öğretim kurumlarında ahlak eğitiminin geliştirilmesi için yapılması gerekenler sıralanarak mevcut derslerin durumu açıklanmıştır (MEB, 1991b; s.104-114):

Ahlak ilkelerinde amaçlar üzerinde durulmuştur. Amaçlar kapsamında okullarda yetiştirilmek istenen insan tipolojisi açıklanmıştır. Bu kapsamda çocukların Türk dili, kültürü ve devrimine duyarlı Türklük idealine bağlı bir Türk, evrensel insanlık değerlerine sahip bir insan, kendisine ve başkalarına saygı gösteren, haysiyet, şeref ve namus sahibi bir kişiliğe sahip olmaları gerektiği söylenmiştir.

Şûrada ideal Türk çocuğunda bulunması gereken özelliklere de yer verilmiştir. İdeal Türk çocuğunun; iyi, doğru ve güzel olanı benimseyen ve yayan, çalışma ve başarılarıyla milletine faydalı, haklarını bilen ve arayan, kanunları bilen ve onlara değer vererek uyan, girişimci, cesur, kültürel mirası koruyan ve gelecek nesillere geliştirerek aktaran, milletini çağdaş uygarlıklar düzeyine çıkarmayı amaç edinen bir yapıda olması gerektiği vurgulanmıştır. İdeal Türk çocuğu tipolojisine ulaşması için çocukların ciddi çalışmaları ve ödevlerine bağlı olmaları, doğru olup ve doğruluğu teşvik etmeleri, ülkesinde yaşayan diğer vatandaşları sevmeleri, onlara güvenmeleri ve yardım etmeleri lazımdır.

Öğretim kurumlarında ahlakın geliştirilmesi konusu öğretim düzeyleri halinde şöyle açıklanmıştır:

- İlkokullarda ahlak eğitiminin yurttaşlık bilgisi derslerinde vurgulandığı gibi içerik imkân verdiği ölçüde diğer derslerde de ele alınması gerektiği söylenmiştir.
- Ortaokul düzeyinde okul dışında vatanseverliğin geliştirilmesi hususuna değinilerek *"Ahlak ilkelerinin iyice benimsenmesi, yurtseverliğin ülkü ve inanç haline gelmesi için okul dışında gençleri halkevlerine çekecek vasıtaları sağlamak."* gerektiği belirtilmiştir.

- İlkokul ve ortaokulda olduğu gibi lise ve yükseköğretim düzeyinde de vatandaş yetiştirme konusunda Millîlik ve Millî duyguların kazandırılması için ahlak eğitimi verilmesinin gerekçesi hakkında şöyle denilmiştir: *"Gençlerin ruhunda Millî duyguların son derece kuvvetli bulunmasına çalışarak Millîyet ülküsünü her Türk vatandaşının ruhunda birleştirici, hamle yapıcı ve yaratıcı bir kudret haline getirmek, bu suretle gençlerin her bakımdan yüksek ülkülerine ulaşmalarına çalışmak, kendine güven ve kişisel teşebbüs kabiliyetlerini çoğaltmak."*
- Mesleki ve teknik okullar ile köy enstitülerinde ahlakın iyi vatandaş yetiştirme için önemi üzerinde durularak, bu kurumlarda ahlak eğitiminin yapılmasıyla üretimde kalite ve verimi artırmak, iradeli, toplumu merkeze alan, becerikli ve yardımsever vatandaş yetiştirilebileceği ifade edilmiştir.

İyi vatandaş yetiştirme çerçevesinde ahlak eğitiminin verildiği mevcut derslere ilişkin konu da şûrada ele alınmıştır. Bu kapsamda ortaöğretim kurumlarında verilen sosyoloji ve ahlak ile yurt bilgisi müfredat programlarının incelendiği belirtilerek Yurt Bilgisi dersinin adının değiştirilerek "Yurttaşlık Bilgisine" çevrilmesine ve içeriğinde yer alan ahlakla ilgili konuların daha da yoğunlaştırılması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca filozofi, sosyoloji ve ahlak derslerinde pratik ahlaka daha fazla yer verilmesi söylenerek Türk toplumunun ahlaki ilkelerine önem verilmesi düşüncesi ifade edilmiştir. Bu kapsamda iyi vatandaş özelliklerinden vatan, devlet, millet ve cumhuriyet sevgisi, bağımsızlık, çalışkanlık, ülkesi ve milleti için iyi işler yapma ve doğruluk gibi bir dizi iyi vatandaşın gerektirdiği özelliklere değinilmiştir.

-III. Millî Eğitim Şûrası'nda konuların ele alınış şekline ilişkin bulgular:

III. Millî Eğitim Şûrası'nda aile ve okul işbirliğiyle ilgili olarak vatandaşlık, demokrasi ve insan haklarına ilişkin konular ele alınmıştır. Bu kapsamda ahlak eğitimi konularına değinilmiş, küfür ve dayağın öğrenciler üzerindeki sakıncaları açıklanmış, çocukta iyi hallerin çoğalmasını teşvik etmek için okul birliklerinin önemi vurgulanmıştır. Çocukların ahlaken daha iyi konuma gelebilmeleri için öğretmen ve anne-baba arasındaki işbirliğin artırılması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Bununla birlikte çocuklara uygulanacak ahlak eğitiminde öğrencilerin serbest okuyacakları kitaplar ve seyredecekleri filmler, simülasyonlar (kahvehane gibi gitmeleri uygun olmayan yerlere gidebilmeleri için hazırlanacak

yerler) ve süs, fazla para harcama, gösteriş düşkünlüğü, soy sop öğünme ve saygısızlık gibi kötü eğilimler üzerinde durulmalıdır (MEB, 1991c; s. 54-56).

Şûra'da Kız Enstitüleri Müfredat Programları'nın kültür derslerinin düzenlenmesiyle ilgili konular da ele alınmıştır. Bu kapsamda Kız Enstitüleri'nin kültür derslerinden biri olan yurttaşlık bilgisi dersine ilişkin şu bilgilere yer verilmiştir (MEB, 1991c; s. 248): *"Dördüncü ve beşinci sınıflarda birer saat okutulmakta olan Yurt bilgisi dersinin dördüncü sınıftan tamamen kaldırılması, beşinci sınıfta bir saat yerine iki saat olarak okutulması bu sınıfta öğrenci seviyesinin konularla ilgilenmelerine daha elverişli bulunması itibariyle lüzum görülmüştür."*

Şûrada derslerin düzenlenmesine ilişkin yapılan tartışmalarda Millî Eğitim Müfettişlerinden Naşit Sarıca kız enstitülerinin insan yetiştirme rolü üzerinde durarak enstitülerin bilgili ve hünerli anne, zorunluluk durumunda okulda kazanmış olduğu beceriyle geçimini sağlayacak sanatkâr kadın ve meslek öğretmen okuluna gidecek aday öğrenci yetiştirmeyi başlıca amaç edindiklerini söylemiştir. Bu amaçları yerine getirmek için ise öğrenci özelliklerine uygun ve esnek bir müfredat programına duyulan ihtiyacı dile getirmiştir. Bu kapsamda müfredat programının zorunlu ve seçmeli olarak iki gruba ayrılmasını, zorunlu derslerin de her vatandaşın bilmesi gereken temel bilgileri içeren Türkçe, sağlık bilgisi, yurt tarih ve coğrafyası ile yurttaşlık bilgisi derslerinden oluşmasını önermiştir (MEB, 1991c; s. 300).

-IV. Millî Eğitim Şûrası'nda konuların ele alınış şekline ilişkin bulgular:

IV. Millî Eğitim Şûrası'nda demokratik eğitim konusu ele alınan başlıca konulardan biri olmuştur (MEB, 1991d; s.53-131). Öncelikle demokrasi kavramı ve algısı ele alınmış, daha sonra demokratik eğitim ve esasları üzerinde durulmuştur. Şûrada demokratik eğitim şöyle tanımlanmıştır (MEB, 1991d; s. 58): *"...Demokratik eğitim herşeyden önce bireyin bir insan olarak kişilik ve onuruna saygı gösteren ve cins, ırk ve mezhep farkı gözetmeksizin herkesin yeteneğine göre gelişme imkânlarını sağlayan bir eğitim sistemidir."*

Demokratik eğitim okul içi ve okul dışında bir bütün olarak ele alınmıştır. Demokratik eğitimin etkisini ailede, okulda, meslek birlikleri ve derneklerde, siyasi ve sosyal bütün kurum ve kuruluşlarda, köy, ilçe, il ve topyekun olarak devlet idaresinde, özetle toplumun tamamında düşünmek zorunluluğu

ifade edilmiştir. Okul dışında demokratik eğitim; *okuma çağına girmemiş küçük çocukların eğitimi* ve *halk eğitimi* olmak üzere iki alt grupta açıklanmıştır (MEB, 1991d; s.60-62):

Okuma çağına girmemiş (okul öncesi) küçük çocukların eğitimiyle ilgili olarak ülkenin benimsediği demokratik hayatın icaplarına uygun olarak yetiştirebilmek için çocukları doğduğu andan itibaren ele almak gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu yolla ailenin de eğitilerek Millî gelenek ve göreneklerimize uygun çocukların yetiştirebileceği ifade edilmiştir.

Halk eğitimine ilişkin olarak ise Şûra'da geniş halk kitlelerinin eğitimiyle uğraşmanın demokratik devletin başlıca görevlerinden biri olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda demokratik rejimin istediği vatandaş tipinin tarifi yapılmıştır. Buna göre, *"Demokrasi rejimi, otokrasi idarelerinde toplum içinde pasif bir unsur, tebaa haline getirilen fertler yerine, hak ve görevlere sahip aktif vatandaş tipleri ister."* Demokratik vatandaşların yetiştirilmesi için ise Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı halk eğitim dairesinin kurulması ve okul-aile birliklerinin daha etkili bir araç haline getirilmesi önerilmiştir.

Demokratik eğitimin okul içi uygulanması çeşitli başlıklar altında toplanmıştır. Bu başlıklar; *okulun en geniş anlamdaki amacı, kişisel ilişkiler ve disiplin ile öğretim ve yönetimin demokratik eğitimin esaslarıyla kaynaştırılmasıdır* (MEB, 1991d; s. 62-76):

Okulun en geniş anlamdaki amacı başlığında demokratik eğitim kapsamında öğrencilere okulda kazandırılması gerekenler ele alınmıştır. Buna göre; *"okulun öğrencilere dogmalar halinde ezbere bilgiler vermesi yerine ona düşünmeyi öğretmesi, çocuğa iyi bir zihinsel eğitim vermesi ve onu bir insan olarak yetiştirmesinin"* en önemli ve yüce amacı olması gerektiği vurgulanmıştır.

Kişisel ilişkiler ve disiplin başlığında ise okullarda demokratik eğitimin bütün halinde tüm kurum, kademe ve kişiler arasında kusursuz bir şekilde işlemesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur. İlişkilerde sertleşme, mekanikleşme ve katı kuralcılığın yerine bireyin gelişimini destekleyecek nitelikte esnekliğin esas alınması lazımdır. İnsanlar arasında güveni sağlamak, emretmek yerine aydınlatmak, yol göstermek ve ikna etmek gibi demokratik eğitim esaslarına uymak esas olmalıdır. Disiplinin sağlanmasında öğrenciye korku ve şiddet uygulamaktansa onları düşünmeye sevk etmek ve düşündüklerini ifade etmeleri için yüreklendirmek daha uygun olacaktır. Ancak bu cezanın tamamen ortadan kaldırıldığı anlamına gelmemelidir. Dolayısıyla öğrencilere her yaptıklarının bir karşılığı

olacağı ve yaptıklarından ötürü sorumlu tutulacakları öğretilerek görev ve sorumluluk bilinci aşılanmalıdır.

Öğretim ve yönetimin demokratik eğitimin esaslarıyla kaynaştırılması başlığında *öğretim* ve *kendi kendine yönetim* üzerinde durulmuştur. *Öğretim* başlığında, demokratik eğitimin öğrenci merkezli eğitim anlayışına vurgu yapılmıştır. Buna göre öğrenciler sınıf içerisinde aktif hale getirilmeli, öğretmenler yapacağı etkinliklerle onları düşünmeye sevk etmeli, onları soru sormaya teşvik etmeli, aynı zamanda onların görüş ve düşüncelerine karşı saygılı olmalıdır. Ayrıca münazara, seminer ve beyin fırtınası gibi yöntemler aracılığıyla çocuklar demokratik eğitimin esaslarını fiilen kazanmalıdırlar. Öğretimde zihinsel faaliyetler ve özgür düşünce de ön plana çıkmalıdır. Ayrıca öğretmenlerin araştırma, inceleme ve eser verme isteğini öldüren tek kitap kullanımından da vazgeçilmelidir. Bu kapsamda demokratik eğitim anlayışının öğretimsel amaçları şöyle açıklanmıştır: *"Öğrenciye dinamik bir toplum düzeni içinde yaşadığını duyurmak, ulusal ve uluslararası sorunları anlatmak ve takip ettirmek, çevresinin sorunlarına karşı çocuğun ilgisini çekmek, onu toplumda aktif bir rol oynayacak hak ve sorumluluklarını bilen bir vatandaş yetiştirmek, toplumsal olayları nesnel bir gözle ve yapıcı bir şekilde analiz edebilecek olgunluk vermek ve gençleri toplumsal sorunlarda kara verecek bir güç ve yetenekte yetiştirmek."*

Kendi kendine yönetim başlığı da üç alt başlıkta ele alınmıştır. Bunlar okul işlerinde kendi kendini yönetim, öğrencilerin kendi kendini yönetimi ve öğrenci teşekkülleridir. *Okul işlerinde kendi kendini yönetim* kapsamında okul idarecilerine daha fazla özgürlük verilerek bürokrasinin azaltılması üzerinde durulmuştur. *Öğrencilerin kendi kendini yönetimi* kapsamında okulda meydana getirilen demokratik eğitimden hareketle öğrencilerin okul idaresi ve öğretmenlerinin rehberliğinde kendilerini ilgilendiren konular hakkında belirli zaman ve yerlerde konuşacakları, tartışacakları ve kararlar alabilecekleri ortamlar ve öğrenci kurumları oluşturup seçimler de yaptırabileceklerdir. *Öğrenci teşekkülleri* kapsamında öğrencilerin işbirliğini ve yardımlaşma alışkanlıklarını kazanmaları, iyi vatandaş olmaları, hak, ödev ve sorumluklarını algılayarak demokrasiyi içselleştirmeleri için spor, izcilik, temsil ve yayın teşekkülleri gibi kurumlarla kooperatiflere zorunlu olarak üye olmaları istenmiştir.

YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi (YYU Journal of Education Faculty), 2018; 15(1):819-854, http://efdergi.yyu.edu.tr
http://dx.doi.org/10.23891/efdyyu.2018.88 **Derleme Makale** **ISSN: 1305-020**

Şûra'da yapılan tartışmalarda vatandaşlık, demokrasi ve insan haklarına ilişkin alan uzmanlarının görüşlerine de yer verilmiştir. Bu kapsamda Prof. Dr. Enver Ziya Karal şunları söylemiştir: *"…Demokratik prensipler bugün ulusal olduğu kadar uluslararası bir değer de kazanmıştır. Bu değer de insan hakları beyannamesinde ifade edilmiştir. İnsan hakları beyannamesinde tespit edilmiş olan değerlerin birçoğunu biz tarihimizin uzak devirlerinde bile yaşamış ve yaşatmış bulunuyoruz. Bundan dolayı insan hakları beyannamesinin okullarımızda okutulacağını bu rapora koymak hem tarihi gerçekliğimize uygundur hem de vermek istediğimiz demokratik eğitimin esaslarından birini teşkil eder."* (MEB, 1991d; s. 92).

Daha sonra söz alan Prof. Dr. Suat Sinanoğlu çocuğun okula gelmeden demokratik eğitimi aileden almaya başlaması için öncelikle ailenin aydınlatılması fikrine karşı çıkmış, bunun yerine okullarda tam bir demokratik eğitim verilmesiyle toplumun zamanla değişebileceğine vurgu yapmış, bu kapsamda demokratik düşünceyi ortaya koyan büyük yazarların ve düşünce adamlarının eserlerin okutulması gerektiğini belirtmiştir. Bununla birlikte insan hakları beyannamesinin kısa bir metin olması ve üzerinde ihtilaflar bulunması nedeniyle beyannamenin kullanımının sınırlı sonuçlar doğuracağını savunmuştur. Ayrıca demokratik eğitimin gerçekleşmesi için eğitim-öğretimin demokratik esaslara dayanması gerektiğini belirtmiştir. Bunun gerçekleşmesi için de siyasetin okullara sokulmaması ve demokrasi kavramını hiçbir açıklamaya gerek kalmaksızın öğrencinin zihninde kendiliğinden doğmasına imkân sağlayacak kültür derslerinin düzenlenmesi şarttır (MEB, 1991d; s. 92-94).

Şûrada 1948 ilkokul ve ortaokul müfredat programlarına ilişkin konular da ele alınmıştır. Bu çerçevede ismi konulmayan yeni bir ders teklifi gündeme gelmiştir (MEB, 1991d; s. 244): *"İkinci devrede ayrı ayrı okutulan tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi dersleri bir ders halinde birleştirilmeli ve müfredatı da çocuk psikolojisine ve ihtiyaca göre düzenlenmelidir."* Ayrıca Yurttaşlık Bilgisi dersine de değinilerek müfredat programı içerisinde çeşitli düzenlemeler yapılması yönünde öneriler sunulmuştur (MEB, 1991; s. 234, 341-342).

-V. Millî Eğitim Şûrası'nda konuların ele alınış şekline ilişkin bulgular:

V. Millî Eğitim Şûrası'nda ağırlıklı olarak ilkokullar ile ilköğretim kanun tasarısına ilişkin konular ele alınmıştır. Toplu öğretim esası doğrultusunda vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları

eğitiminin yeniden yapılandırılması önerilmiştir. Buna göre; *"Birinci devrede toplu öğretim esasına göre ilerleyen dersler ikinci devrede birdenbire çocuğun kavrayışına, düşünme tarzına ve deneyimlerine uymayan bir yön almaktadır. Örneğin hayat bilgisi dersleri bu devrede tabiat bilgisi, tarih, coğrafya, yurttaşlık ve aile bilgisi halinde dallanmakta, her bir çocuk seviyesini aşan bağımsız bir mahiyet alarak ağırlaşmaktadır. Bu durum haklı olarak öğretmen ve velilerin haklı şikâyetlerine yol açmıştır. Bunu önlemek için birinci devredeki öğretim sistemine ikinci devre öğrencilerinin gelişmelerine uygun bir yapı ortaya koymak gerekmektedir… Bu suretle tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi dersleri 'sosyal bilgiler' adı altında birleştirilmelidir."* (MEB, 1991e; s. 351).

-VI. Millî Eğitim Şûrası'nda konuların ele alınış şekline ilişkin bulgular:

VI. Millî Eğitim Şûrası'nda halk eğitimi konusu ele alınmıştır. Halk eğitimin başlıca amaçları olarak; cehâletin tasfiyesi, okuma yazma oranının yükseltilmesi, millî birliğin kuvvetlendirilmesi, toplum kalkınması, hizmet ülküsünün geliştirilmesi, ahlâk eğitimi, tarih ve tabiat sevgisi ile iç ve dış turizm bilgisi verilmesi gösterilmiştir (MEB, 1991f; s. 85-86). İçerik incelendiğinde bu amaçların nasıl bir vatandaş istiyoruz sorusunu cevaplamaya çalıştığı, bu anlamda da vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimiyle ilgili konular kapsamında değerlendirilebileceği görülmektedir. Bu amaçlardan iki tanesi örnek olarak verilebilir (MEB, 1991f; s.86): *"Millî birliğin kuvvetlenmesi amacı; Millî birliği kuvvetli tutmak, toplumsal tehlikeler karşısında uyanık bulunmak konuları üzerinde vatandaşların bilgi ve heyecan bakımından beslenmesi ve teşkilatlanması, yurtta dil bütünlüğünün sağlanması ile Atatürk ilke ve inkılaplarının yerleştirilmesi ve geliştirilmesidir. Ahlak eğitiminin amacı; hak, iyilik, doğruluk, ruh ve beden temizliği, kendi isteğiyle vazgeçme ve hizmet ülkülerini geliştirerek bireysel mutluluğu sağlamak ve böylelikle toplumu ilerletmektir."* Bununla birlikte şûrada demokratik eğitime de yer verilmiştir (MEB, 1991f, 149). Bu kapsamda kooperatifler konusu ele alınarak kooperatiflerin demokratik eğitimi ve iktisat eğitimini kazandıran kurumlar olduğu vurgulanarak halk eğitimi komisyon raporuna şu fıkranın eklenmesi önerilmiştir: *"Halk eğitimi teşkilatı iktisadi eğitim ve demokratik eğitim kazandıran ve yurdumuzda 14000 köye ve bütün şehir ve kasabalara yayılmış bulunan kooperatiflerden de faydalanmalıdır."*

-VII. Millî Eğitim Şûrası'nda konuların ele alınış şekline ilişkin bulgular:

VII. Millî Eğitim Şûrası'nda Millî eğitimin temel ilkelerinin belirlenmesi kısmında yetiştirilmek istenen vatandaş modeli ele alınmıştır. Bu bağlamda *"her yaştaki yurttaşları eşit eğitim imkânları içinde, istidat ve kabiliyetlerine göre en üstün seviyede yetiştirmek; milletimize ve insanlığa yararlı iyi ve verimli yurttaşlar hâline getirmek; sosyal ve ekonomik kalkınma programlarının uygulanması için gereken çeşitli vasıftaki insan gücünü hazırlamak"* amaçlarının eğitim sistemimizin temel anlayışı olması gerektiği vurgulanmıştır (MEB, 1991g; s. 313).

Şûrada halk eğitimine değinilmiştir. Halk eğitiminin amaçları vurgulanırken yetiştirilmek istenen vatandaşların nasıl eğitilmesi gerektiğine de değinilmiştir (MEB, 1991g; s.297-298). Buna göre;

- Vatandaşlara Atatürk devrimlerinin anlamları kavratılmalı, cumhuriyetin esasları öğretilmeli, demokratik yaşayış benimsetilerek yurda yayılmalı, demokratik yaşamın temek gereksinimlerinden özgür disiplin, karşılıklı anlayış, sevgi, saygı ve hoşgörü gibi değerler geliştirilmeli ve gerekli vatandaşlık bilgisi konuları öğretilmelidir.
- Ayrıca vatandaşlar aile, toplumsal yaşam, sağlık, bilimsel düşünme, planlı ve yöntemli çalışma, meslek seçimi, problemlerini kavrama, daha iyi bir dünyada yaşam isteği aşılama gibi konularda bilgi, beceri ve tutum kazandırılmalıdır.
- Vatandaşlar Millî ve toplumsal sorunlara duyarlı hale getirilmeli, kültürel değerler aktarılmalı, estetik değerler geliştirilmeli, öğrencilerce batı uygarlığının benimsenmesine yardımcı olunmalı, bağımsız ve özgür milletlerle dayanışmanın gerekliliği öğretilmelidir.
- Vatandaşlara yurdumuzun ve milletimizin tüm özellikleriyle tanıtılmalı, çevre eğitimi verilmeli ve sağlıkla ilgili bilgi ve beceriler de kazandırılmalıdır.

Şûrada ayrıca yurttaşlık eğitimine de değinilmiştir. Bu kapsamda Halk Eğitimi Teşkilatı'nın ülkenin en önemli sorunlarından biri olan cahillik ve yoksulluğu giderebilme adına öncelikli yapacağı işlerden biri yurttaşlık eğitimidir. Yurttaşlık eğitiminin temel amacı ise cahilliği ortadan kaldırarak yurttaşı uyanık kılmak, görevlerini bilinçli bir şekilde yapabilecek seviyeye çıkartmak ve bu seviyeyi besleyerek korumaktır (MEB, 1991g; s. 315).

-VIII. Millî Eğitim Şûrası'nda konuların ele alınış şekline ilişkin bulgular:

YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi (YYU Journal of Education Faculty), 2018; 15(1):819-854, http://efdergi.yyu.edu.tr
http://dx.doi.org/10.23891/efdyyu.2018.88 **Derleme Makale** **ISSN: 1305-020**

VIII. Millî Eğitim Şûrası'nda vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimi bağlamında yetiştirilecek insan tipine ve karakterine ilişkin değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu konuda Orhan Oğuz şöyle demiştir (MEB, 1991h; s. XIV-XV): *"....Arkadaşlar insan demek herşeyden önce irade ve karakter demektir, fazilet (erdem) demektir. Acaba bu bakımdan gençlerimizi yetiştirmek için yeterli tedbirler alıyor muyuz? Ben buna kani değilim.....Bundan yüzyıllarca evvel Montesqueiu şöyle söylemiştir: 'Demokrasi fazilete dayanır.' Arkadaşlar faziletli vatandaşlar olamazsak istediğimiz kanunları getirelim, istediğimiz paraları bulalım demokrasi yaşayamaz. 2400 yıl önce Platon da demokrasilerin soysuzlaşarak demogojiye dönebileceğini söylemiştir. Bunun tedbirlerini düşünmememiz gerekir. Demokrasinin gerektirdiği faziletlerin ne olduğunu burada sayıp dökmeyeceğim. Yalnız bunlardan bir tanesi üzerinde duracağım: Bu da tolerans, karşı fikre hürmet etmek, bunun karşısında isyan duymamaktır. Arkadaşlar zannediyorum ki bizde en eksik olan hasletlerden biridir. Bugün gençlerimiz yanındaki arkadaşını benimle aynı düşüncede değildir diye öldürmeye kalkıyor."*

-IX. Millî Eğitim Şûrası'nda konuların ele alınış şekline ilişkin bulgular:

IX. Millî Eğitim Şûrası'nda vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimi bağlamında yetiştirilmek istenen insan tipi açıklanmıştır. Bu kapsamda Türk Millî Eğitimi'nin genel amaçlarında Türk Millî Eğitiminin temel ilkelerinde ideal yurttaşın şu özelliklere sahip olması istenmiştir (MEB, 1991I; s. XIV-XV):

1. *Atatürk inkılaplarına ve Anayasa'nın başlangıcında ifadesini bulan Türk Millîyetçiliğine bağlı; Türk milletinin millî, ahlâkî, insanî, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasa'nın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan millî, demokratik, lâik, sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek,*
2. *Beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve*

http://dx.doi.org/10.23891/efdyyu.2018.88 **Derleme Makale** **ISSN: 1305-020**

verimli kişiler olarak yetiştirmek,

3. *İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak. Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunu refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır*

Şûrada üzerinde durulan diğer bir konu haklar olmuştur. Bu bağlamda Türk Eğitim Sistemi'nin özel amaçlarından bahsedilerek eşitlik ve eğitim hakkına dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda dil, ırk, cinsiyet ve din ayırımı gözetilmeksizin ve herhangi bir imtiyaz tanınmaksızın herkesi eşit olduğu ve her Türk vatandaşının eğitim hakkına sahip olduğu vurgulanmıştır. Bununla birlikte her türlü ders programının hazırlanıp uygulanmasında Atatürk inkılapları ve anayasanın başlangıcında ifadesini bulan Türk Milliyetçiliğinin temel alınması, Millî ahlak ve kültürün evrensel kültür içerisinde korunup geliştirilmesinin gereği ve dilin korunmasının önemi üzerinde durulmuştur (MEB, 1991I; s.XIV-XV).

Demokrasi eğitiminin önemi de şûrada konuşulan konular arasındadır. Buna göre; *"Güçlü ve istikrarlı, hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için yurttaşların sahip olmaları gereken demokrasi bilincinin, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevi değerlere saygının, her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesine çalışır."* (MEB, 1991I; s.XIV-XV).

Şûrada temel eğitimin amacından hareketle ideal Türk çocuğunun özelliklerine vurgu yapılmıştır. Buna göre temel eğitimin temel amaçları şunlar olmalıdır (MEB, 1991I; s. XIV-XV):

1. *Her Türk çocuğuna iyi bir vatandaş olmak için gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazandırmak; onu millî ahlâk anlayışına uygun olarak yetiştirmek.*
2. *Her Türk çocuğunu ilgi, istidat ve kabiliyetleri yönünden yetiştirerek hayata ve üst öğrenime hazırlamaktır.*

YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi (YYU Journal of Education Faculty), 2018; 15(1):819-854, http://efdergi.yyu.edu.tr
http://dx.doi.org/10.23891/efdyyu.2018.88 **Derleme Makale** **ISSN: 1305-020**

Şûrada ilkokul ve ortaokul programlarının genel nitelikleri konusu ele alınmış, bu kapsamda içerik itibariyle vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimine de değinilmiştir. İlkokul ve ortaokul programlarının kaynaştırılmış bir bütün halinde düzenlenmesi önerilmiştir. Yapılacak çalışmalara vatandaşlık bilgisi konularına içeriğinde yer veren sosyal bilgiler dersi de eklenmiştir. Ayrıca sosyal bilgilerin ortaokullarda ortak dersler başlığı altında ele alınarak ders saatlerinin düzenlenmesi de istenmiştir (MEB, 1991I; s. XIV-XV).

-XI. Millî Eğitim Şûrası'nda konuların ele alınış şekline ilişkin bulgular:

XI. Millî Eğitim Şûrası'nda vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimi çerçevesinde öğretmenin nitelikleri konusunda çeşitli tartışmalar yapılmıştır. Bu konuda Prof. Dr. Özgönül Aksoy; okul ve öğretmenin toplumsal rolüne değinerek, öğretmenin yalnızca iyi yetişmiş bir meslek adamı olması değil; aynı zamanda çağdaş değerlerden ödün vermeyen, uygar ve aydın yapıda bir yurttaş olması gerektiğini belirtmiştir (MEB, 1991i; s.400). Ayrıca şûrada Feyzi Öz tarafından da ifade edildiği gibi öğretmenlerin siyasi etkilerden uzak tutularak bu durumla ilgili kanunlara siyasi partileri caydırıcı yaptırımların konulması önerilmiştir (MEB, 1991i; s.401). Ayrıca Şûrada öğretmen hakları da tartışılmıştır. Ferihan Gürsoy konuşmasında özel okul öğretmenlerinin resmi okul öğretmenlerinin yararlandığı haklardan istifade edemediklerini belirtmiştir. Öte yandan Turan Kömürcügil de özlük haklarının önemine ve diğer mesleklerle eşit olması gerektiğine dikkat çekmiştir (MEB, 1991i; s.403).

-XII. Millî Eğitim Şûrası'nda konuların ele alınış şekline ilişkin bulgular:

XII. Millî Eğitim Şûrası'nda vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimi kapsamında öncelikle ilköğretimin temel amacına değinilmiştir. Buna göre; *"İlköğretimin temel amacı öğrencilerin temel seviyede hayat, vatandaşlık ve fen bilgilerini almaları, ahlâk temelinin yerleştirilmesi, toplumun kültürünü tanımaları ve tarih fikrini geliştirebilmeleri, demokratik davranışı yerleştirebilmeleri, çeşitli yeteneklerini deneme fırsatı bularak meslek ve üst eğitim kademelerine yönlendirmeleri için imkan sağlanması, kişilik gelişimi ve temel sağlam kişilik özelliklerinin yerleşmesi, çevreye ve topluma uyumun sağlanması, çevre ve sosyo-ekonomik grupların ihtiyaçlarının dikkate alınmasıdır."* (MEB, 1991j; s.85).

Şûrada öğretim programları ve öğretmen yetiştirme konusu da ele alınmıştır. Bu bağlamda ilkokul ve ortaokul bütünlüğünü sağlayacak şekilde içerisinde sosyal bilgilerin de bulunduğu çeşitli

derslere ait öğretim programlarının yeniden düzenlenmesi önerilmiştir. Öğretmen yetiştirme kapsamında ise eğitim yüksekokullarında temel eğitimin ikinci evresine veya ortaokullara sosyal bilgiler branş öğretmeni yetiştirecek bölümlerinin açılması önerilmiştir (MEB, 1991J; s.86, 291).

Şûrada yetiştirilecek insan tipi de ele alınmıştır. İdeal insanı yetiştirmede eğitimin Millî kültür değerlerinin korunması ve yenilikçilik işlevlerinin önemi vurgulanmış, şimdiye kadar uygulanan politikalarla yetiştirilmek istenen iyi, uygar ve kişilikli fertlerin yöntem eksikliği, mali imkânsızlıklar gibi nedenlerle gerçekleştirilemediği ifade edilmiştir. Buradan hareketle öğretim programı hazırlanırken kendi sorunlarını ve kültürünü bilen, uluslararası çıkar ilişkilerinin farkında olan, ülkesinin çıkarlarını savunan, ülkesini tanıtabilen ve kapasitesiyle saygı toplayan insanlar yetiştirmek zorunluluğuna dikkat çekilmiştir. Ayrıca öğretim programları Millîliğe, sevgi esasına dayalı demokratik davranış geliştirmeye, bağımsız düşünce ve hoşgörü unsurlarına önem veren bir yapıda hazırlanmalıdır. Bununla birlikte mecburi ilköğretimde temel vatandaşlık bilgisi ve davranışları kazandıracak şekilde programların düzenlenmesi istenmiştir (MEB, 1991j; s. 508-509).

-XIII. Millî Eğitim Şûrası'nda konuların ele alınış şekline ilişkin bulgular:

XIII. Millî Eğitim Şûrası'nda yaygın eğitim konusu ele alınmıştır. Şûrada konuşma yapanlardan biri olan Prof. Dr. Yahya Akyüz konuşmasında yetiştirilecek insan tipi ve medya okuryazarlığına ilişkin tespitlerde bulunarak şunları söylemiştir (MEB, 1991k; s.110): *"Okullarımızda öğretmenlerimiz öğrencileri kitle iletişim araçlarının yayınlarında karşılaşacakları çeşitli şartlandırmalara ve olumsuz mesajlara karşı uyanık, bilinçli ve direnç gösterecek biçimde yetiştirmeye çalışmalıdırlar. Bu, milletine bağlı, bağımsız kafalar yetiştirmektir."* Daha sonra çağdaş eğitim anlayışının "çağdaş olabilmek kendi kendine olabilmek" düsturundan hareketle kendi kendine olabilmenin kültürel değerler, inançlar ve ideallere bağlı kalınarak sağlanabileceği söylenmiştir. Bunun üzerine söz alan Cavit Binbaşıoğlu yaygın eğitim kapsamında yurttaşlık eğitiminin önemine dikkat çekmiştir. Bu bağlamda yaygın eğitimin amaçları başlıkları ele alınmış, hak ve görevler, Millî ve manevi değerler, Millî kültürü koruma ve geliştirme ile katılımcı insan tipi vb. hususlarda tartışmalar yapılmıştır (MEB, 1991k; s.110-111).

Şûrada yaygın eğitim kapsamında bakanlığın çizdiği kişilik modeli de ele alınmıştır. Kişilik eğitimine yön verecek sevgi eğitimi, barış eğitimi, demokrasi eğitimi, hoşgörü eğitimi, Atatürkçülük,

Millî ve manevi değerler gibi konulara değinilmiştir. Ülkemizde 27 Mayıs 1949 tarihli ve 217 sayılı Resmi Gazete'de insan hakları eğitimi yapılacağının taahhüdüyle birlikte yapılan uygulamaların batılıların hoşuna gitmek için yapılmadığı belirtilmiştir. Bu uygulamaların Millî Eğitim Temel Kanunu'nun başlıca amaçlarından biri olan öğrencileri hem iyi bir yurttaş hem de dünya insanlık ailesine iyi bir üye olarak yetiştirmek için yapıldığı ifade edilmiştir (MEB, 1991k; s.400).

Öğrencilerin seviyeleri ve insan hakları eğitimi konularına da şûrada konuşulmuştur. Buna göre İnsan Hakları Beyannamesi'nde yer alan unsurların eğitim-öğretimde uygulanışına ilişkin sorunların olduğu da dile getirilmiştir. Örneğin 6 yaşındaki bir çocuğa mülkiyet hakkı, basın hürriyeti gibi konuların öğretilmesinin istenmesinin öğrenci özelliklerine uygun olmadığını, ancak bunun insan hakları eğitiminin küçük yaşlarda verilemeyeceği şeklinde de yorumlanamayacağı söylenmiştir. Küçük yaşlarda insan hakları eğitiminin daha çok yaşam becerileri kapsamında değerlendirilmesi gerektiği açıklanmıştır. Daha sonra ülkemizde yapılan insan hakları eğitiminin nitelik sorunu hususunda değerlendirmelerde bulunularak insan hakları eğitiminin yaygınlığı ile öğretim düzeylerinde yer veriliş durumu, eğitim sistemi içerisinde (temel eğitim) bulunan ve bulunması gereken çocuk sayıları, özel eğitimin durumu, sınav sistemi, ders öğretim yöntemleri, erkek egemen bir şûranın yapılması ve öğretmenlerin sendikasız oluşu gibi hususlar ele alınmıştır (MEB, 1991k; s. 400-401).

-XV. Millî Eğitim Şûrası'nda konuların ele alınış şekline ilişkin bulgular:

XV. Millî Eğitim Şûrası'nda vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimi bağlamında çağdaş eğitimin insana bakışı ele alınarak şunlar söylenmiştir (MEB, 1993; s.102): *"…Çağdaş eğitimin merkezinde insan bulunacak ve eğitim; insana bakma ve koruma, tüm yeteneklerini geliştirme, dinamik uyuma katkıda bulunma, öğrenme yollarını öğretme, bilimsel bilgiyi ve çağdaş teknolojiyi tanıtma, yaşamla ilgili becerileri kazandırma, demokrasi kültürünü edindirme, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı pekiştirme, meslekleri tanıtma, Millî kültür aracılığıyla toplumsal bütünleşme işlevlerini yerine getirecektir."* Bununla birlikte şûrada çocuk kavramının tanımı yapılmış, öğretim kademeleri belirtilmiş, 8 yıl süren zorunlu ve kesintisiz eğitime geçilmesi gerektiği vurgulanarak, çocukların çalışma yaşına ilişkin değerlendirmelerde bulunulmuştur (MEB, 1993; s.103).

YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi (YYU Journal of Education Faculty), 2018; 15(1):819-854, http://efdergi.yyu.edu.tr
http://dx.doi.org/10.23891/efdyyu.2018.88 **Derleme Makale** **ISSN: 1305-020**

Şûrada yaşama hakkından sonra en temel insan hakkının eğitim olduğu dile getirilmiştir. Bu bağlamda terör nedeniyle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da öğrenim özgürlüğü ve can güvenliği sağlanamadığı gerekçesiyle okulların kapalı olmasına dikkat çekilerek sorunun çözümü için alternatifler üretilmesi gerektiği söylenmiştir. Ayrıca temel eğitimin hem ulusal bütünlüğümüz hem de demokrasimiz için gerekliliği ifade edilerek öğretmenlere yöneticilerini seçme şansı verilmesi gerektiği belirtilmiştir (MEB, 1993; s.126-127).

Demokrasi eğitimine önem verilmesinin gerekliliğinin bir kez daha vurgulandığı bu şûrada demokrasinin bir disiplin rejimi olduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda parlamentoda bulunan milletvekilinden, öğretmen ve ebeveynlere kadar herkesin iyi bir model olmak zorunda olduğu vurgulanmıştır (MEB, 1993; s.159).

-XVI. Millî Eğitim Şûrası'nda konuların ele alınış şekline ilişkin bulgular:

XVI. Millî Eğitim Şûrası'nda vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimine ilişkin tartışmalar mesleki ve teknik eğitimin ortaöğretim sistemi bütünlüğü içerisinde yapılandırılması bölümünde ele alınmıştır. Bu bağlamda eğitici kol faaliyetlerinin önemi vurgulanarak demokrasi kültürünü geliştirme noktasında yaptığı katkılar dile getirilmiştir (MEB, 1999; s. 159).

-XVII. Millî Eğitim Şûrası'nda konuların ele alınış şekline ilişkin bulgular:

XVII. Millî Eğitim Şûrası'nda vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimine ilişkin konular yaşam boyu öğrenme kapsamında ele alınmıştır. Bu bağlamda Küreselleşme ve Avrupa Birliğe sürecinde yaşam boyu öğrenme konuları ele alınırken insan hakları, demokrasi ve çevre bilincinin geliştirilmesine yönelik adımlar atılması gerektiği belirtilmiştir (MEB, 2007; s.159).

-XVIII. Millî Eğitim Şûrası'nda konuların ele alınış şekline ilişkin bulgular:

XVIII. Millî Eğitim Şûrası'nda vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimine ilişkin olarak Eğitim Ortamları, Kurum Kültürü ve Okul Liderliği bölümünde seçmeli dersler konusuna değinilmiştir. Bu bağlamda ortaöğretim kurumlarında seçmeli ders olarak okutulan demokrasi ve insan hakları dersinin ortak dersler arasına alınması önerilmiştir.

-Konuların Sonuç Raporlarına Yansıma Durumuna İlişkin Bulgular:

YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi (YYU Journal of Education Faculty), 2018; 15(1):819-854, http://efdergi.yyu.edu.tr
http://dx.doi.org/10.23891/efdyyu.2018.88 **Derleme Makale** **ISSN: 1305-020**

Bu başlık altında Millî Eğitim Şûraları'nda vatandaşlık, demokrasi ve insan haklarıyla ilgili olarak ele alınan konuların sonuç raporlarına yansıma durumu açıklanmıştır (http://ttkb.meb.gov.tr/www/suralar/dosya/12). Bu amaçla yapılan betimsel analiz sonuçları aşağıda verilmiştir:

-I. Millî Eğitim Şûrası'nda ele alınan konuların sonuç raporlarına yansıma durumuna ilişkin bulgular:

I. Millî Eğitim Şûrası içeriğinde vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimine ilişkin olarak çocuk ve yurttaş vb. konular ele alınmasına karşın sonuç kararlarında bunlara ilişkin herhangi bir ifadeye rastlanılamamıştır.

-II. Millî Eğitim Şûrası'nda ele alınan konuların sonuç raporlarına yansıma durumuna ilişkin bulgular:

Yukarıda da değinildiği gibi II. Millî Eğitim Şûraları'da vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları bağlamında ahlak eğitimiyle ilgili çalışmalar yapılmıştır. Bu kapsamda şûra sonucunda;

- Ahlâk eğitiminin amacı,
- İdeal Türk çocuğu,
- Türk ahlâkının başlıca toplumsal ve kişisel ilkeleri ile
- Ahlâk eğitimi için her dereceli okullarımızda ve dışında alınması gereken tedbirleri belirten rapor Şûrada incelenip kabul edilmiştir.

-III. Millî Eğitim Şûrası'nda ele alınan konuların sonuç raporlarına yansıma durumuna ilişkin bulgular:

III. Millî Eğitim Şûrası sonuç kararlarında doğrudan vatandaşlık, demokrasi ve insan haklarına ilişkin bir karar bulunmamaktadır. Ancak şûra kararlarında ahlak eğitimine yer verilmiş, Kız Enstitüleri Program ve Yönetmeliği'ne ilişkin teklifler de kabul edilmiştir. Bu bağlamda içerikte kız enstitülerinin programlarında yurt bilgisi ve yurttaşlık bilgisi derslerine ilişkin yapılması düşünülen düzenlemelerin kabul edildiği söylenebilir.

-IV. Millî Eğitim Şûrası'nda ele alınan konuların sonuç raporlarına yansıma durumuna ilişkin bulgular:

YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi (YYU Journal of Education Faculty), 2018; 15(1):819-854, http://efdergi.yyu.edu.tr
http://dx.doi.org/10.23891/efdyyu.2018.88 **Derleme Makale** **ISSN: 1305-020**

IV. Millî Eğitim Şûrası sonuç kararlarında vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimine ilişkin çeşitli kararlar alınmıştır. Bu kapsamda eğitim ve öğretimde demokratik eğitime önem verilmesi ile ilkokul ikinci devrede ayrı ayrı okutulan Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi derslerinin bir ders hâlinde ve çocuk psikolojisine göre düzenlenmesi karara bağlanmıştır.

-V. Millî Eğitim Şûrası'nda ele alınan konuların sonuç raporlarına yansıma durumuna ilişkin bulgular:

V. Millî Eğitim Şûrası sonuç kararlarında doğrudan vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimine ilişkin bir madde bulunmamaktadır. Ancak ilkokul programının amaç ve ilkeleriyle içeriği arasında ahenk sağlanması ve toplu öğretim anlayışının ikinci devrede de hâkim olması maddeleri çerçevesinde dolaylı olarak tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi derslerinin 'sosyal bilgiler' adı altında birleştirilmesi karara bağlanmıştır.

-VI. Millî Eğitim Şûrası'nda ele alınan konuların sonuç raporlarına yansıma durumuna ilişkin bulgular:

VI. Millî Eğitim Şûrası'nın sonuç kararlarında halk eğitim kapsamında vatandaşlık, demokrasi ve insan haklarına ilişkin dolaylı maddeler karara bağlanmıştır. Bu bağlamda halk eğitimin başlıca amaçları olarak gösterilen cehaletin tasfiyesi, okuma yazma oranının yükseltilmesi, millî birliğin kuvvetlendirilmesi, toplum kalkınması, hizmet ülküsünün geliştirilmesi, ahlâk eğitimi, tarih ve tabiat sevgisi ile iç ve dış turizm bilgisi içeriğinde yer alan ve ideal insan/vatandaş profilini yansıtan hususlar hakkında kararlar alınmıştır.

-VII. Millî Eğitim Şûrası'nda ele alınan konuların sonuç raporlarına yansıma durumuna ilişkin bulgular:

VII. Millî Eğitim Şûrası'nda vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimine ilişkin doğrudan bir karar alınmamıştır. Ancak yetiştirilmek istenen insan modeli bağlamında Millî Eğitimin Temel İlkeleri ve halk eğitimi gibi konularda vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimine dolaylı olarak yer verildiği söylenebilir.

-VIII. Millî Eğitim Şûrası'nda ele alınan konuların sonuç raporlarına yansıma durumuna ilişkin bulgular:

YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi (YYU Journal of Education Faculty), 2018; 15(1):819-854, http://efdergi.yyu.edu.tr
http://dx.doi.org/10.23891/efdyyu.2018.88 **Derleme Makale** **ISSN: 1305-020**

Şûra içeriğinde vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimine ilişkin olarak yetiştirilecek insan tipine ve karakterine ilişkin çeşitli hususlara değinilmesine karşın sonuç kararlarında herhangi bir ifadeye rastlanılamamıştır.

-IX. Millî Eğitim Şûrası'nda ele alınan konuların sonuç raporlarına yansıma durumuna ilişkin bulgular:

IX. Millî Eğitim Şûrası'nda vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimi bağlamında yetiştirilmek istenen insan tipi açıklanmıştır. Bu kapsamda Türk Eğitim Sistemi'nin Genel Amaçları kabul edilmiştir. Genel amaçlarda eğitim sisteminin yetiştirmek istediği ideal yurttaşın özelliklerine değinilerek, ideal yurttaşta Atatürk inkılaplarına ve Türk Millîyetçiliğine bağlı olma, Türk milletinin kültürel değerlerini benimseme, ailesini, vatanını, milletini sevme, insan haklarına saygılı olma, devletine karşı görev ve sorumluluklarını bilme gibi birtakım özelliklerin bulunması gerektiği ortaya konulmuştur.

Şûrada Türk Eğitim Sistemi'nin Özel Amaçları kapsamında haklar konusu karara bağlanarak herkesin kanun önünde eşit olduğuna ve eğitim hakkına sahip olduğuna dikkat çekilmiştir. Ayrıca ders programları geliştirilip uygulanırken Atatürk inkılapları ve anayasanın başlangıcında ifadesini bulan Türk Milliyetçiliğinin temel alınması, Millî ahlak ve kültürün evrensel kültür içerisinde korunup geliştirilmesinin gereği ve dilin korunmasının hususunda yapılan öneriler kabul edilmiştir.

Demokrasi eğitiminin önemini dikkat çekilen şûrada demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için vatandaşların demokrasi bilincine sahip olması bunun için de eğitimin başat unsur olarak kullanılması kararlaştırılmıştır.

Şûrada temel eğitimin öncelikli amacının iyi vatandaş yetiştirmek olduğu da kabul edilmiştir. Ayrıca ilkokul ve ortaokul programlarının genel niteliklerine ilişkin olarak başlıca amaçlarından biri iyi vatandaş yetiştirmek olan sosyal bilgiler konusuna da değinilmiştir. Bu kapsamda, ilkokul ve ortaokul programlarında yer alan sosyal bilgiler derslerinin kaynaştırılmış bir bütün halinde düzenlenmesi benimsenerek sosyal bilgilerin ortaokul 6. ve 7. sınıflarda haftada 3'er saat, 8. sınıfta ise haftada 4'er saat okutulması karara bağlanmıştır.

YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi (YYU Journal of Education Faculty), 2018; 15(1):819-854, http://efdergi.yyu.edu.tr
http://dx.doi.org/10.23891/efdyyu.2018.88 **Derleme Makale** **ISSN: 1305-020**

-XI. Millî Eğitim Şûrası'nda ele alınan konuların sonuç raporlarına yansıma durumuna ilişkin bulgular:

Bu şûrada vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimini ilgilendiren doğrudan bir karar alınmamıştır. Dolaylı olarak ise şûrada yapılan tartışmalarda yer alan öğretmenin nitelikleri ve özlük hakları gibi konular hakkında kararlar alınmıştır.

-XII. Millî Eğitim Şûrası'nda ele alınan konuların sonuç raporlarına yansıma durumuna ilişkin bulgular:

XII. Millî Eğitim Şûrası sonuç kararlarında doğrudan vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimine ilişkin olarak alınan kararlar ilköğretimin temel amacı, ilköğretim öğretim programları ve öğretmen yetiştirme, yetiştirilecek insan modeli ve öğretim programları başlıkları altında toplanabilir:

- Şûrada ilköğretimin temel amacı içerisinde vatandaşlık bilgisinin önemi, ahlaki değerleri benimsemeleri, içinde yaşadığı toplumun kültürünü tanımaları ve tarih fikrini geliştirebilmeleri ile demokratik davranış kazanmaları gibi unsurlar karara bağlanmıştır.
- İlköğretim programları ve öğretmen yetiştirme konusunda sosyal bilgiler öğretim programının ilkokul ve ortaokul bütünlüğünü sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmesi kabul edilmiş, eğitim yüksek okullarında sosyal bilgiler öğretmeni yetiştirecek bölümlerin açılması benimsenmiştir.
- Hedeflenen insan modelinin yetiştirilmesinde öğretim programlarının önemine dikkat çekilerek şu karar alınmıştır: "Eğitim sistemimizin bütünlüğü içinde öğretim programlarının; Atatürk İnkılap ve ilkeleri, Anayasa ile birlikte Türk Millî Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkeleri, kalkınma planları doğrultusunda, kişinin ve toplumun her alandaki ihtiyaçlarına uygun, çağdaş, üretime yönelik, bilgi ve beceri kazandırıcı, çağın ve geleceğin bilgisi, teknoloji ve haberleşme toplumuna uyabilen, millî kalkınma için gerekli insan gücünün yetiştirilmesini dikkate alabilecek nitelikte olması; öğrenciye, hür ve demokratik düşünceyi, sevgiyi, hoşgörüyü kazandırması; onun, teoriyi uygulamaya dönüştürebilmesi yeteneğinin geliştirilmesine yönelik, usûl ve tekniklere uygun şekilde hazırlanması gerekir."
- Ayrıca öğretim programlarının genç nesillere millî kimlik kazandırılmasında, millî birlik ve bütünlüğümüzün sürekli ve sağlam temeller üzerine oturtulmasında, kendi geçmişlerini, manevi

ve millî kültür değerlerini öğrenmede yardımcı olacak şekilde ve devamlı olarak bilimsel bir yöntemle geliştirilmesi ifade edilmiştir. Bu bağlamda insanımızın düşünce ve manevi yapısını şekillendiren Tarih, Coğrafya, Türkçe ve Edebiyat, Din ve Ahlak Bilgisi gibi derslere dikkat çekilerek içeriklerinin hedef alınan insan tipine göre düzenlenmesi, bu bağlamda da bilgi ezberletici değil, düşündürücü, araştırıcı ve davranış kazandırıcı olması, içeriğin özellikle ilkokullarda merkezden çevreye ilkesinin dikkate alınarak düzenlenmesi karara bağlanmıştır.

- Sonuç kararlarında demokratik eğitim ve vatandaşlık bilgisi de vurgulanmıştır. Buna göre öğretim programlarının düzenlenmesinde; vazgeçilmez zorunluluk olarak görülen millîlik özelliğinin yanında, sevgi esasına dayanan demokratik davranış geliştirme, hür düşünce ve hoşgörü unsurlarına da yer ve önem verilmesi karara bağlanmıştır. Ayrıca zorunlu olan ilköğretimde, temel vatandaşlık bilgisi ve davranışlarını kazandıracak şekilde programların düzenlenmesi benimsenmiştir.

-XIII. Millî Eğitim Şûrası'nda a ele alınan konuların sonuç raporlarına yansıma durumuna ilişkin bulgular:

XIII. Millî Eğitim Şûrası sonuç kararlarında doğrudan vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimini ilgilendiren konular bulunmamaktadır. Ancak yaygın eğitimde demokrasi konusuna ağırlık verilmesi kararı şûra sonuç kararlarında dolaylı olarak vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimine yer verildiği şeklinde algılanabilir.

-XV. Millî Eğitim Şûrası'nda ele alınan konuların sonuç raporlarına yansıma durumuna ilişkin bulgular:

XV. Millî Eğitim Şûrası sonuç kararlarında doğrudan vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimine ilişkin doğrudan bir karar alınmamıştır. Ancak şûra sonuç raporunda ideal insan tipi, diğer bir anlatımla ülkesini ve milletini seven, iyi insan/iyi vatandaş yetiştirilmesi konusunda yaygın eğitimden yararlanmanın önemine dikkat çekilmiştir. Bununla birlikte Türk dilinin doğru öğrenilmesi ve insanlarımızın temel hukuk bilgilerini kavramaları açısından bu alanda açılan kurslara daha da ağırlık verilmesi gerektiği karara bağlanmıştır.

-XVI. Millî Eğitim Şûrası'nda ele alınan konuların sonuç raporlarına yansıma durumuna ilişkin bulgular:

XVI. Millî Eğitim Şûrası sonuç kararlarında doğrudan vatandaşlık, demokrasi ve insan eğitimine ilişkin bir karar bulunmamaktadır. Sadece eğitici kol etkinliklerine ilişkin şu karar alınmıştır: "Eğitici kol etkinlikleri, eğitim programlarıyla bir bütünlük içerisinde okul içinde ve dışında bireyin gelişimini demokrasi kültürünü de geliştirici bir yaklaşımı esas alan düzenlemeleri kapsamaktadır."

-XVII. Millî Eğitim Şûrası'nda ele alınan konuların sonuç raporlarına yansıma durumuna ilişkin bulgular:

XVII. Millî Eğitim Şûrası sonuç kararlarında vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimine ilişkin yaşam boyu öğrenme konusunda bir karar alınmıştır. Buna göre; "İnsan hakları, demokrasi ve çevre bilinci oluşturma eğitimine önem verilmelidir."

-XVIII. Millî Eğitim Şûrası'nda ele alınan konuların sonuç raporlarına yansıma durumuna ilişkin bulgular:

XVIII. Millî Eğitim Şûrası sonuç kararlarında vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimine ilişkin seçmeleri dersler hususunda bir karar alınmıştır. Buna göre; "Ortaöğretim kurumlarında seçmeli olan demokrasi ve insan hakları dersi ortak dersler arasına alınmalıdır."

Tartışma ve Sonuç

Millî Eğitim Şûraları günümüzde de eğitim sistemi ve sorunlarının tartışıldığı, her kesimden insana açık ve bilimsel öneriler üreten, eğitim politikalarına yön verici bir yapı olarak varlığını devam ettirmektedir. İlk şûranın yapıldığı 1939 yılından bu yana ülkemizde toplam 18 tane Millî Eğitim Şûrası düzenlenmiştir. Bunlar sırasıyla 1939, 1943, 1946, 1949, 1953, 1957, 1962, 1970, 1974, 1981, 1982, 1988, 1990, 1993, 1996, 1999, 2006 ve 2010 yılında gerçekleştirilmiştir. Millî Eğitim Şûraları'nda vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimiyle ilgili alınan kararları ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada bulgulara dayalı olarak aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Vatandaşlık demokrasi ve insan hakları eğitimine ilişkin konuların I., II., III., IV., V., VI., VII., VIII., IX., XI., XII., XIII., XV., XVI., XVII. ve XVIII. şûralarda ele alındığı görülmektedir. Bu bağlamda 1981 yılında düzenlenen X. ve 1993 yılında düzenlenen XIV. şûralar dışında tüm Millî Eğitim

Şûralarında vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimi kapsamında değerlendirilen konulara yer verilmiştir. Bu durum şûralarda vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimine verilen önemin bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Bununla birlikte vatandaşlık demokrasi ve insan hakları eğitimine ilişkin şûralarda konuşulan konuların sonuç raporlarına yansıma durumuna bakıldığında birtakım farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu farklılıkların ise 1939 yılında düzenlenen I. ve 1970 yılında düzenlenen VIII. Şûra vatandaşlık demokrasi ve insan hakları eğitimine ilişkin konuların konuşulmasına rağmen bunların sonuç raporlarına yansımamasından kaynaklandığı şeklinde ifade edilebilir. Ayrıca kararlarda doğrudan veya dolaylı olarak vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimine yer verildiği anlaşılmaktadır. Doğrudan kararların II., IV., IX., XII., XVII. ve XVIII. şûralarda alındığı görülürken, dolaylı kararların ise III., V., VI., VII., XI., XIII., XV., XVI. şûralarda alındığı tespit edilmiştir.

Bulgulardan şûralarda vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimi kapsamında iyi vatandaşa vurgu yapıldığı anlaşılmaktadır. Şûralarda iyi vatandaş, iyi yurttaş, ideal Türk çocuğu, ideal insan gibi kavramlarla nitelendirilmiştir. İyi vatandaşın tarifinde ise Atatürk ilke ve inkılapları ile Türk Milliyetçiliğine bağlı, Türk milletinin kültürel değerlerini benimseyen, ailesini, vatanını ve milletini seven ve koruyan, insan haklarına saygılı olan, devletine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve uygulayan, iyi, doğru ve güzel olanı benimseyen ve yayan, çalışma ve başarılarıyla milletine faydalı, haklarını bilen ve arayan, kanunları bilen ve onlara değer vererek uyan, girişimci, cesur, kültürel mirası koruyan ve gelecek nesillere geliştirerek aktaran, milletini çağdaş uygarlıklar düzeyine çıkarmayı amaç edinen birey özellikleri ön plana çıkmıştır. İyi vatandaşın yetiştirilmesinde örgün ve yaygın eğitim kurumlarının rolüne dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda temel eğitim veya ilköğretimin amaçlarından birinin bireyleri milletimize ve insanlığa yararlı iyi ve verimli yurttaşlar hâline getirmek olduğu ve bu kapsamda yararlanılacak alanlardan birinin vatandaşlık bilgisi olduğu belirtilmiştir. Yaygın eğitim kapsamında değerlendirilen halk eğitiminde ise temel amaçlarından birinin Millî birliği kuvvetli tutmak adına toplumsal tehlikeler karşısında uyanık bulunmak konuları üzerinde vatandaşların bilgi ve heyecan bakımından beslenmesi ve teşkilatlanması, yurtta dil bütünlüğünün sağlanması ile Atatürk ilke ve inkılaplarının yerleştirilmesi ve geliştirilmesi olduğu belirtilmiştir.

Şûralarda vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimi kapsamında vurgulanan konulardan biri demokratik eğitim anlayışıdır. Şûralarda demokratik eğitimin demokrasinin getirdiği bir zorunluluk olduğu fikri ön plana çıkarak demokratik eğitim; her şeyden önce bireyin bir insan olarak kişilik ve onuruna saygı gösteren ve cins, ırk ve mezhep farkı gözetmeksizin herkesin yeteneğine göre gelişme imkânlarını sağlayan bir eğitim sistemi olarak nitelendirilmiştir. Demokratik eğitimin benimsenmesinde ailenin, okulun öğretmenlerin ve toplumun rolüne dikkat çekilmiş, demokratik eğitimin okul içi ve okul dışında bir bütün olarak ele alınması gerektiği tespit edilmiştir. Okul içinde demokratik eğitimin göstergelerinin okulun amacında, kişisel ilişkiler ve disiplin ile öğretim ve yönetimin işleyiş niteliği olduğu görülmüştür. Okul dışında demokratik eğitimin göstergeleri olarak ise aile ve halk eğitiminin niteliğine işaret edilmiştir. Bununla birlikte şûralarda öğrencilerin demokrasiyi içselleştirmeleri için eğitsel kol faaliyetleri, kooperatifler, öğrenci kulüpleri, spor, izcilik, tiyatro, gösteri toplulukları ve sanatsal faaliyetler gibi etkinliklere katılmaları ve bu etkinlikleri düzenleyen kurumlara üye olmaları gerektiği vurgulanmıştır.

Bulgulardan şûralarda vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimine ilişkin olarak ahlak eğitimine dikkat çekilmiştir. Ahlak eğitiminin amacı olarak; çocukların Türk dili, kültürü ve devrimine duyarlı Türklük idealine bağlı bir Türk, evrensel insanlık değerlerine sahip bir insan, kendisine ve başkalarına saygı gösteren, haysiyet, şeref ve namus sahibi bir kişiliğe sahip olmak gösterilmiştir. Buradan hareketle Millî ahlak anlayışının önemi vurgulanmıştır. İlkokullarda ahlak eğitiminin yurttaşlık bilgisi derslerinde vurgulandığı gibi içerik imkân verdiği ölçüde diğer derslerde de ele alınması gerektiği ifade edilmiştir. Lise ve yükseköğretim düzeyinde de vatandaş yetiştirme konusunda Millîlik ve Millî duyguların kazandırılması için ahlak eğitiminin ön şartlardan biri olduğu belirtilmiştir. Ahlak eğitiminde model olmanın önemine dikkat çekilerek devlet yöneticilerinden toplum içinde yaşayan vatandaşlara kadar herkesin öğrencilere iyi model olması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çocukların ahlaklı olabilmeleri için okul aile işbirliğine önem verilmesinin ve okul birliklerinin işlevinin üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte şûralarda toplumsal ahlakın iyileştirilmesine halk eğitiminin katkısı ele alınmıştır. Halk eğitiminde ahlak eğitiminin hak, iyilik, doğruluk, ruh ve beden temizliği, kendi isteğiyle

vazgeçme ve hizmet ülkülerini geliştirerek bireysel mutluluğu sağlamak ve böylelikle toplumu ilerletmek şeklinde gerçekleştirilebileceği fikri benimsenmiştir.

Şûralarda vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimi bağlamında öğrenci özellikleri konusuna yer verildiği görülmüştür. Bu kapsamda çocuğun yaş, zeka ve ilgi düzeyleri üzerinde durularak derslerin içeriğinin buna göre düzenlenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Kız Enstitüleri'nin 4. ve 5. sınıflarında haftada birer saat okutulan Yurt Bilgisi dersinin bu gerekçelerle sadece 5. sınıfta okutulması gerektiği kararlaştırılmıştır. Ayrıca çocukların seviyelerinin üzerinde soyut konuların (örneğin 6 yaşındaki bir çocuğa mülkiyet hakkı, basın özgürlüğü vb. konuların öğretilmesi) öğretilmeye çalışılmasının çocuk psikolojisine uygun olmadığı ifade edilerek bu tarz konuların daha çok yaşam becerileri kazandırma kapsamında verilmesi gerektiği düşüncesi benimsenmiştir. Buradan hareketle vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimine yönelik konuları işleyen derslerin çocuk psikolojisine uygun olarak hazırlanması gerektiği önemle vurgulanmıştır.

Şûralarda tartışılan önemli konulardan biri vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimine yönelik hazırlanacak ders/derslerin yapısal durumu konusunda olmuştur. Buna göre 1943 yılında düzenlenen II. Millî Eğitim Şûrası'nda "Yurt Bilgisi" dersinin adının değiştirilerek "Yurttaşlık Bilgisine"ne çevrilmesine karar verilmiştir. 1946 yılında düzenlenen III. Millî Eğitim Şûrası'nda Kız Enstitüleri'nin 4. ve 5. sınıflarında haftada birer saat okutulan Yurt Bilgisi dersinin sadece 5. sınıfta ve haftada 2 saat okutulması uygun görülmüştür. Ayrıca müfredat programının zorunlu ve seçmeli olarak iki gruba ayrılmasını, zorunlu derslerin de her vatandaşın bilmesi gereken temel bilgileri içeren Türkçe, sağlık bilgisi, yurt tarih ve coğrafyası ile yurttaşlık bilgisi derslerinden oluşması fikri benimsenmiştir. 1949 yılında düzenlenen IV. Şûrada demokratik eğitim kapsamında ilkokul ikinci devrede ayrı ayrı okutulan Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi derslerinin bir ders hâlinde birleştirilmesi ve içeriğinin çocukların ilgi, istek ve ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. 1953 yılında düzenlenen V. Millî Eğitim Şûrası'nda toplu öğretim esası doğrultusunda tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi dersleri 'sosyal bilgiler' adı altında birleştirilmesi kararı benimseniştir. 1974 yılında düzenlenen IX. Millî Eğitim Şûrası'nda ilkokul ve ortaokul programlarının kaynaştırılmış bir bütün halinde düzenlenmesi önerilmiştir. Yapılacak çalışmalar kapsamında temel amaçlarından biri iyi vatandaş

yetiştirmek olan sosyal bilgiler derslerinin kaynaştırılmış bir bütün halinde düzenlenmesi benimsenerek sosyal bilgilerin ortaokul 6 ve 7. sınıflarda haftada 3'er saat, 8. sınıfta ise haftada 4'er saat okutulması karara bağlanmıştır. 2010 yılında düzenlenen XVIII. Millî Eğitim Şûrası'nda ise ortaöğretim kurumlarında seçmeli ders olarak okutulan demokrasi ve insan hakları dersinin ortak dersler arasına alınması kabul edilmiştir.

Şûralarda vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimine yönelik hazırlanacak ders/derslerin içeriğinde neler olması gerektiği hususu da konuşulmuştur. Şûralarda yapılan tartışmalar ve alınan kararlarda öğretim programlarının içeriğinde yurt ve milletin özellikleri, Atatürk devrimleri, cumhuriyetin esasları, insan hakları, ahlak eğitimi, sevgi eğitimi, barış eğitimi, demokrasi eğitimi, hoşgörü eğitimi, Atatürkçülük, Millîlik, Millî ve manevi değerler gibi konuların yer alması gerektiği belirtilmiştir. Öğretim programları içeriklerinin hedef alınan insan tipine göre düzenlenmesi, bu bağlamda da bilgi ezberletici değil, düşündürücü, araştırıcı ve davranış kazandırıcı olması, içeriğin özellikle ilkokullarda merkezden çevreye ilkesinin dikkate alınarak düzenlenmesi karara bağlanmıştır. Ayrıca öğretim programları hazırlanırken Atatürk inkılapları ve anayasanın başlangıcında ifadesini bulan Türk Milliyetçiliğinin temel alınması, Millî ahlak ve kültürün evrensel kültür içerisinde korunup geliştirilmesinin gereği ve dilin korunmasının önemi dikkate alınmalıdır. Öğretim programlarının kendi sorunlarını ve kültürünü bilen, uluslararası çıkar ilişkilerinin farkında olan, ülkesinin çıkarlarını savunan, ülkesini tanıtabilen ve kapasitesiyle saygı toplayan insanlar yetiştirmek zorunluluğuna dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda öğretim programlarının genç nesillere millî kimlik kazandırılmasında, millî birlik ve bütünlüğümüzün sürekli ve sağlam temeller üzerine oturtulmasında, kendi geçmişlerini, manevi ve millî kültür değerlerini öğrenmeye yardımcı olacak şekilde ve devamlı olarak bilimsel bir yöntemle geliştirilerek güncelleştirilmesinin gereği kararlaştırılmıştır. Bununla birlikte Ayrıca 1988 yılında düzenlenen XII. Millî Eğitim Şûrası'nda zorunlu olan ilköğretimde, temel vatandaşlık bilgisi ve davranışlarını kazandıracak şekilde programların yeniden düzenlenmesi fikri benimsenmiştir.

Bulgulardan şûralarda vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimi kapsamında öğretimin nasıl yapılması ve hangi yöntemlerin kullanılması gerektiğine ilişkin tartışmalar da yapılmıştır. Bu kapsamda çocuklara karşı küfür ve dayağın öğrenciler üzerindeki sakıncaları açıklanmıştır. Ayrıca

eğitimin öğrenci merkezli bir şekilde yapılması kararlaştırılmıştır. Öğrencilere uygulanacak eğitimde öğrencilerin serbest okuyacakları kitaplar ve seyredecekleri filmler, simülasyonlar, münazara, seminer ve beyin fırtınası gibi etkinlikler yaptırılmalıdır. Buna karşın süs, fazla para harcama, gösteriş düşkünlüğü, soy-sopla öğünme ve saygısızlık gibi kötü eğilimler üzerinde de durulmalıdır. Öğrencilere dogmalar halinde ezbere bilgiler vermesi yerine ona bağımsız düşünmenin öğretilmesi ve iyi bir zihinsel eğitimin verilmesi gerektiği söylenmiştir. Öğrencilerin daha nitelikli öğrenmesi için tek kitap uygulamasından vazgeçilmesi istenmiştir. Öğrencilerin okulda alınan kararlara katılması için uygun ortamlar oluşturulmalı, öğrenci kulüpleri, eğitsel kol faaliyetleri vb. etkinliklere katılım özendirilmelidir.

Şûralarda vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimi kapsamında ele alınan diğer bir konu öğretmen ve öğretmen eğitimi olmuştur. Vatandaşlık, demokrasi ve insan haklarını öğretecek olan öğretmenlerin yalnızca iyi iyi yetişmiş bir meslek adamı olması değil; aynı zamanda çağdaş değerlerden ödün vermeyen, uygar ve aydın yapıda bir yurttaş olması gerektiği vurgulanmıştır. Öğretmen eğitimi konusunda 1988 yılında düzenlenen XII. Millî Eğitim Şûrası'nda bir karar alınmıştır. Buna göre; vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimi konularını içerisine alan sosyal bilgiler dersi öğretmenlerinin yetiştirilmesi için eğitim yüksekokullarında bölümler açılması gerektiği kararlaştırılmıştır.

Makalenin Bilimdeki Konumu (Yeri)

Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı

Makalenin Bilimdeki Özgünlüğü

Alanyazın incelendiğinde Millî Eğitim Şûraları ile ilgili olarak çeşitli yapılmıştır. Şûralarda vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimi ile ilgili çalışma sayısı ise oldukça azdır. Bu nedenle bu çalışmada, Şûraların düzenlendiği süreçte vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitiminin nasıl ele alındığı, konuyla ilgili neler söylendiği ya da ne gibi kararlar alındığı, gerek görüşmeler gerekse öneri ve kararlar incelenerek belirlenmeye çalışılmış olması açısından literatür özgünlük katılacağını düşünülmektedir.

Kaynakça

Akyüz, Y. (1997). *Türk Eğitim Tarihi*. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları.

Alemdar, M. (2007). Millî Eğitim Sura Kararlarında Türkçe Öğretimi Sorunu (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Ambarlı, A. (2010). Türkiye'de Cumhuriyetten Günümüze Sosyal Bilgiler Programları (Değişikler, Düzenlemeler, Güncellemeler). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü, Konya.

Aslaner, N. (2008). Millî Eğitim Şûraları ve Eğitim (1939-1946). (Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ata, B. (2008). 1943'teki İkinci Millî Eğitim Şûrasının Tarih Eğitimi Kararlarından Birinin ygulanması: Bir Histomap'in Yapım Öyküsü. *Educational Sciences: Theory & Practice 8 (2),* 338-345.

Ayaz, T. (2009). Millî Eğitim Şûralarında Tarih Öğretimi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Atatürk, M. K. (1993). *Söylev*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.

Aydemir, Ş. S. (2000). *İkinci Adam*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Balcı, A. (2005). *Sosyal Bilimlerde Araştırma*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Başgöz, İ. (1995). *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Binbaşıoğlu, C. (1995). *Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi*. İstanbul: MEB Yayınevi.

Bogdan, R.C. & Biklen, S.K. (1992). *Qualitative Research for Education to Theory and Methods*. Boston: Allyn and Bacon A Division of Simon & Schuster Inc.

Çeçen, M. A ve Çiftçi, Ö. (2008). Millî Eğitim Şûralarında Türkçenin eğitimi ve öğretimiyle ilgili görüş ve kararlar, *Millî Eğitim Dergisi*, 179, 25-37.

Deniz, M. (2001). Millî Eğitim Şûralarının Tarihçesi ve Eğitim Politikalarına Etkileri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Efendioğlu, N. (2013). Millî Eğitim Şûralarında Din ve Ahlak Eğitimi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.

Er, S. (2006). 1961-1987 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Millî Eğitim Şûraları ve Alınan Kararların Uygulamaları. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Ergün, M. (2005). Bilimsel araştırma yöntemleri: Nitel araştırma. http://www.egitim.aku.edu.tr/nitelarastirma, 15.06.2014 tarihinde alınmıştır.

Ergün, M. (1997). *Atatürk Devri Türk Eğitimi*. Ankara: Ocak Yayınları.

Ersoy, A. (2007). İkinci Maarif Şûraların'da Alınan Kararlar ve Dönem Aydınlarının Görüşleri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Gökalp, Z. (2005). *Türkçülüğün Esasları*. Ankara: MEB Yayınevi.

Göktürk, D. (2006). Analysis of the National Education Councils During the Single-Party Era in Turkey. (Unpublished Master's Thesis). Boğaziçi University, Institute of Social Sciences, İstanbul.

Karasar, N. (2006). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kılınç, S. C. (2007). The National Education Board Conferences and Political Transition: 1939- 1960. (Unpublished Master's Thesis). Boğaziçi University, Atatürk Institute for Modern Turkish History, İstanbul.

Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (1991a). *Birinci Maarif Şûrası (17-29 Temmuz 1939).* İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Millî Eğitim Bakanlığı. (1991b). *İkinci Maarif Şûrası (15-21 Şubat 1943)*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Millî Eğitim Bakanlığı. (1991c). *Üçüncü Millî Eğitim Şûrası (2-10 Aralık 1946)*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Millî Eğitim Bakanlığı. (1991d). *Dördüncü Millî Eğitim Şûrası (22-31 Ağustos 1949)*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Millî Eğitim Bakanlığı. (1991e). *Beşinci Millî Eğitim Şûrası (5-14 Şubat 1953).* İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Millî Eğitim Bakanlığı. (1991f). *Altıncı Millî Eğitim Şûrası (18-23 Mart 1957).* İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Millî Eğitim Bakanlığı. (1991g). *Yedinci Millî Eğitim Şûrası (5-15 Şubat 1962)*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Millî Eğitim Bakanlığı. (1991h). *Sekizinci Millî Eğitim Şûrası (28 Eylül – 3 Ekim 1970).* İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Millî Eğitim Bakanlığı. (1991I). *Dokuzuncu Millî Eğitim Şûrası (24 Haziran- 4 Temmuz 1974).* İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Millî Eğitim Bakanlığı. (1991i). *On Birinci Millî Eğitim Şûrası (8-11 Haziran 1982).* İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Millî Eğitim Bakanlığı. (1991j). *On İkinci Millî Eğitim Şûrası (Temmuz 1988)*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Millî Eğitim Bakanlığı. (1991k). *On Üçüncü Millî Eğitim Şûrası (15-19 Ocak 1990).* İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Millî Eğitim Bakanlığı. (1993). *On Dördüncü Millî Eğitim Şûrası (27-29 Eylül 1993)*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Millî Eğitim Bakanlığı. (1999). *On Altıncı Millî Eğitim Şûrası (22-26 Şubat 1999).* İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2006). *On Yedinci Millî Eğitim Şûrası (2006)*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2010). *On Sekizinci Millî Eğitim Şûrası (1 Kasım 2010)*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Merriam, S. B. (2011). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber* (Çev. Turan, S.). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Öztürk, K. (1968).*Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları*. İstanbul: Ak Yayınları.

Şimşek, H. ve Yıldırım, A. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Üçler, C. (2006). 1998 -2005 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Millî Eğitim Şûraları ve Alınan Kararların Uygulamaları .(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Tangülü, Z. (2008). Demokrat Parti Döneminin İlköğretim Politikaları (1950-1960). (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Yazıcı, K. (2008). 1939–1970 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Millî Eğitim Şûralarında Sosyal Bilgiler Eğitimi İle ilgili Alınan Kararlar ve Uygulamaları. (Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

http://ttkb.meb.gov.tr/www/suralar/dosya/12, 15.06.2014 tarihinde alınmıştır.

Summary

The National Education Councils are wide-ranging meetings that are discussed and committed by the authorities of all kinds of issues related to Turkish National Education. The Councils are the pre-preparation of the programs to be prepared and implemented. The presenter has an crucial place in Turkish Education History.

The purpose of the study: The aim of this study is to show the decisions taken regarding the citizenship, democracy and human rights education at the National Education Committees. The following questions were answered in the research.

1. How was the issue of citizenship, democracy and human rights education handled in the National Education Plan?

2. What is the reflection of the studies on citizenship, democracy and human rights education in the National Education Reports?

YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi (YYU Journal of Education Faculty), 2018; 15(1):819-854, http://efdergi.yyu.edu.tr

http://dx.doi.org/10.23891/efdyyu.2018.88 **Derleme Makale** **ISSN: 1305-020**

Method: The research is structured in the context of qualitative methodology. As it is known, it is called "qualitative research" which means "Why" of human and group behaviours. Qualitative research is answered to questions like "Why? and How? . In qualitative research, data are usually collected through observation, interview and document review. Because of time-consuming, small samples are studied (Ergün, 2005). In qualitative research, participants' experiences, opinions, feelings, and knowledge are often directly cited and obtained from interviews, observations, and document reviews (Merriam, 2001). The data is collected from pictures and words, is not collected from numbers, and the results are generated by quoting the data to enrich the presentation of the work (Bogdan and Biklen, 1998). In this research, it is possible to examine different written materials such as existing archive records and books related to the topic to be studied (Balcı, 2001) and because of its suitability for the purpose of the research, the document, which is one of the qualitative research methods was utilized.

Discussion/Conclusion: National Education Council maintains its existence as a structure which educates the education system and its problems, produces human and scientific suggestions from all walks of life, and directs educational policies. 18 National Education Councils were organized in our country. These were carried out 1939, 1943, 1946, 1949, 1953, 1957, 1962, 1970, 1974, 1981, 1982, 1988, 1990, 1993, 1996, 1999, 2006 and 2010. This study was carried out to reveal the decisions about citizenship, democracy and human rights education in the National Education Institutions based on the findings. The following conclusions were reached. The issues related to citizenship democracy and human rights education seem to be addressed in the I., II., III., IV., V., VI., VII., VIII., IX., XI., XII., XIII., XV., XVI., XVII. and XVIII. National Education Councils. In this context, apart from XIV organized in 1981 and X organized in 1993, all the National Education Reports included subjects related to citizenship, democracy and human rights education. This could be interpreted as an indication of the importance given to citizenship, democracy and human rights education. However, when we look at the reflection on the results reports of the subjects related to citizenship democracy and human rights education, there were some differences. Although these differences were discussed in the context of citizenship democracy and human rights education at the 1rd and 8rd National Education Councils, they

http://dx.doi.org/10.23891/efdyyu.2018.88 **Derleme Makale** **ISSN: 1305-020**

were not reflected in the final reports. It was also understood that the decisions include direct or indirect citizenship, democracy and human rights education.